

УДК 340.15(477)

Віктор Самохвалов *
Андрій Красницький ***ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ЗА ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ УНР
У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ЗАРУБІЖНИХ ПРАВознавців**

У статті здійснено історіографічний огляд публікацій істориків права української діаспори, присвячених дослідженню національного державотворення за доби Директорії УНР.

Ключові слова: державотворення, історико-правові дослідження, українська діаспора, Директорія УНР.

Самохвалов В.П., Красницький А.В. Государствообразующие процессы в период Директории УНР в научном наследии зарубежных правоведов.

В статье осуществлен историографический обзор публикаций историков права украинской диаспоры, посвященных исследованию национального государственного строительства в период Директории УНР.

Ключевые слова: создание государства, историко-правовые исследования, украинская диаспора, Директория УНР.

Samohvalov V.P., Krasnitskiy A.V. State-building Processes during the Directorate of Ukraine Period in the Studies of Foreign Lawyers.

In the article the historiographical overview of the works devoted to the national state-building during the Directorate of Ukraine period written by historians of law from the Ukrainian Diaspora is made.

Keywords: state-building, historical and legal studies, Ukrainian Diaspora, Directorate of Ukraine.

Ще в умовах Української революції 1917 – 1921 рр. за межами УНР з'являються дослідження, окремі аспекти яких стосуються і доби Директорії. Так, у 1920 р. на землях, окупованих Польщею, вийшла з друку брошура, в якій подано проекти Конституції УНР, ухвалені Всеукраїнською Національною Радою в Кам'янці-Подільському на засіданнях 9, 11 і 15 травня 1920 р., автором і референтом проекту був заступник голови Ради С. Баран, та проект Правительственной (так в тексті. – *Автору*) Комісії по виробленню Конституції Української Держави [1]. Крім проектів, заслуговує уваги вступне слово Президії Всеукраїнської Національної Ради, яка стисло охарактеризувала Конституцію УНР доби Центральної Ради, «творену на швидку руку, писану на коліні», високо оцінила тимчасовий державний закон про устрій Української Держави, оголошений 29 квітня 1918 р. П. Скоропадським, як «неповну конституцію, яка старалася дати підставу правового ладу та порядку», підкреслила історичне значення Акту Злуки від 22 січня 1919 р. та, на завершення, зазначила, що «так званий директоріанський період не дав рівно ж нічого суцільного з царини основного державного законодавства» [1, с. 3-5]. Слід зазначити, що в історико-правовій літературі відсутній не лише ґрунтовний аналіз вказаних проектів Конституції УНР, а й діяльність фактично опозиційної на той час до Директорії Всеукраїнської Національної Ради.

У 1921 р. з'явилась публікація досить об'ємного конституційного проекту О. Ейхельмана [2], який з відомих причин так і залишився проектом.

До однієї з перших публікацій істориків права, що безпосередньо стосується саме досліджуваної нами проблеми, належить стаття Р. Лашенка [3, с. 7-14], присвячена висвітленню питання про утворення і обрання Директорії. В літературі мають місце розбіжності стосовно дати створення Директорії. Як стверджує В. Винниченко, вона виникла 13 листопада 1918 р. [4, с. 107]. М. Стахів відносить цю подію до 14 листопада [5, с. 76], а один з організаторів Директорії та антигетьманського повстання М. Шаповал – до 15 листопада 1918 р. [6, с. 122]. На нашу думку, М. Шаповал саме в такий спосіб хоче пов'язати виникнення Директорії і антигетьманське повстання з нібито реакцією соціалістів на Акт федерації, підписаний 14 листопада П. Скоропадським. Найбільш достовірною датою створення Директорії, на наш погляд, слід вважати 14 листопада 1918 р. До речі, саме її називає у названій вище статті учасник того історичного засідання Р. Лашенко, який детально, майже шохвилинно описав її хід [3, с. 7-9].

Згодом С. Шелухін відразу після вбивства С. Петлюри вперше оприлюднив текст Варшавського договору 21 квітня 1920 р. [7]. У вступній частині відомий правознавець негативно оцінює цей акт, наголошуючи, що «маємо не тільки моральні, а всі правні підстави відкинути цей договір, утворений без уповноваження й проти інтересів українського народу, з усіма наслідками, які сталися й можуть статися, як неправний, юридично порочний в своїй основі й походженні» [7, с. 4]. Після такої оцінки договору С. Шелухінін стає зрозумілим, чому текст було вперше надруковано лише після смерті С. Петлюри. Слід зазначити, що в історико-правовій літературі діаспори є й інші погляди на сутність Варшавського договору, наприклад О. Юрченка, які ми в порівняльному аспекті розглянемо дещо нижче.

В ці ж роки спочатку за кордоном, а потім і в УСРР виходить ціла серія публікацій М. Лозинського, в яких, зокрема, дається оцінка державотворчих процесів за доби Директорії, та особлива увага звернена на Акт Злуки УНР і ЗУНР [8].

Нова хвиля публікацій українських зарубіжних істориків права активізувалася в повоєнний період. Це, зокрема, дослідження М. Чубатого, М. Стахіва, О. Юрченка, М. Шкільника, Л. Окіншевича та ін.

Однією з перших публікацій цього періоду, в якій узагальнюються та осмислюються найважливіші аспекти національного державотворення доби Директорії УНР, зокрема Акт Злуки УНР і ЗУНР, стала стаття М. Чубатого в Правничому віснику [9].

Цього ж року розпочав видання своєї 7-ми томної праці «Україна в добу Директорії» М. Стахів [5]. Слід зазначити, що у вступі до першого тому автор наголошує, що ця праця є не тільки нарисом історії державного і політичного розвитку України, а й також інтерпретацією цієї історії. Заслуговує на окрему увагу думка М. Стахіва, що «існує єдність правової основи відновленої української державності, а тому також тотожність цієї держави, без огляду на різні її режими» [5, с. 11–12]. Тому автор схильний бачити всю відновлену національну державність як єдину Українську Народну Республіку, а в ній виділяти три доби: доба Української Центральної Ради, доба гетьмана П. Скоропадського і Доба Директорії УНР. Варто погодитись з виокремленням М. Стахівим «чотирьох ступенів розвитку Директорії»: з 15 листопада до 14 грудня 1918 р. – громадянська війна між Директорією і Гетьманатом; з 14 грудня 1918 р. до 27 січня 1919 р. – змагання до визначення основних засад державного ладу; з 27 січня 1919 р. до 21 листопада 1920 р. – змагання до парламентської системи; з 21 листопада 1920 р. – Державний Центр УНР на еміграції [5, с. 13].

Як бачимо, тут М. Стахів кардинально відрізняється від своїх відомих попередників-істориків, наприклад, І. Мазепи, В. Винниченка, П. Христюка, Н. Полонської-Василенко та ін. (ми свідомо не характеризуємо їх роботи не лише тому, що вони написані в історичному, а не в історико-правовому аспекті, а й тому, що вони вже досить детально проаналізовані в дослідженнях В. Солдатенка) [10], які поділяли історію Директорії на доби, залежно від місця перебування «столичного міста» – «Рівенська доба», «Кам'янецька доба», «Переїзд уряду у Вінницю» (за І. Мазепою), «Другий вихід із Києва», «Період між Вінницею й Кам'янцем» (за В. Винниченком), «Втрата директоріальною владою території» (за П. Христюком), «Директорія у Києві», «Переїзди Директорії» (за Н. Полонською-Василенко) та ін.

Зважаючи на величезний вклад М. Стахіва у дослідження державотворчої діяльності Директорії, вважаємо за доцільне в загальних рисах стисло охарактеризувати цей науковий доробок автора.

Розпочинає своє дослідження М. Стахів з відповіді (*позитивної – автори*) на питання «Чи було повстання Директорії УНР правом?» Досить ґрунтовно висвітлюються такі аспекти проблеми як компетенція і організація Директорії, військо, внутрішня та зовнішня адміністрація, законодавство. Окремий розділ присвячено автором характеристиці Декларації від 26 грудня 1918 р. та основним принципам тимчасової конституції [5].

Наступний блок питань, які подав та проаналізував М. Стахів, пов'язані з комплексним розглядом проблеми соборності України та організацією оборони України в ході другої війни більшовицької Росії проти УНР [11].

В окремому тому автором досліджуються матеріали Конгресу Трудового Народу України, його підготовка, хід та значення, аналізується тимчасова Конституція від 28 січня 1919 р., а також кадрові зміни в Директорії і в Раді Міністрів після вимушеного залишення Києва [12].

Виокремлює М. Стахів для ґрунтовного аналізу і блок питань, пов'язаних із зовнішньою політикою Директорії, та успіхами і прорахунками української дипломатії в Парижі, назвавши «Директорія і Антанта» 4-й та 5-й томи своєї праці [13].

Кризу «політичну і мілітарну», з аналізом чергових змін в Директорії і Уряді УНР, внутрішньої політики кабінету Остапенка, «роз'єднаність Директорії», спричинену виходом В. Винниченка, а також кризу української справи на дипломатичному фронті досліджує М. Стахів у шостому тому [14], який завершується спеціальним аналітичним підрозділом «Петлюрина оцінка членів Директорії» [14, с.218-236].

Завершується комплексне дослідження М. Стахіва аналізом діяльності кабінету Мартоса, з'ясуванням причин перевороту Оскілка та його політичних наслідків, успіхами і невдачами щодо підписання і втілення угод Уряду УНР з Польщею, стислим аналізом суті радянської влади на окупованій більшовиками території України [15]. Слід зазначити, що падає у вічі ухилення М. Стахіва від аналізу та осмислення Варшавського договору 1920 р. між Директорією УНР і Польщею. Можливо, на нашу думку, це могло бути викликано ґрунтовним викладом цього матеріалу в брошурі С. Шелухіна та монографії О. Юрченка, про яку ми поведемо мову нижче. Якими б не були мотиви М. Стахіва з цього приводу, але можна констатувати, що ні фактичного, ні аналітичного висвітлення проблем, пов'язаних з підготовкою, підписанням та наслідками Варшавського договору 1920 р. автором ґрунтовно не здійснено як, до речі, і таких аспектів як діяльність українського національного політикуму та дипломатичного корпусу в ході польсько-радянських переговорних процесів спочатку у Мінську, а потім у Ризі з серпня 1920 р. до березня 1921 р., фрагментарно висвітлено і питання про відносини Директорії і ЗОУНР після Акту Злуки та деякі інші аспекти проблеми. І все ж, вклад М. Стахіва у вивчення державотворчих процесів в Україні доби Директорії є на сьогодні, на нашу думку, найбільшим.

Щодо наукового доробку О. Юрченка, то окремої праці, безпосередньо присвяченої діяльності Директорії, ми не віднайшли, однак найбільший за обсягом сьомий розділ останньої монографії автора, в якому в хронологічному порядку через призму українсько-російських стосунків висвітлюється історія України від листопада 1918 р. до грудня 1922 р., фактично присвячений викладу подій в УСРР та національному державотворенню за доби Директорії [16]. Ця ґрунтовна праця О. Юрченка, створена автором в кінці 1950-х – на початку 60-х років як історико-правове дослідження, на жаль, вийшла уже після його смерті і її видання фактично приурочене до 10-річчя цієї сумної події.

Досліджуючи виникнення Директорії, О. Юрченко наголошує, що новоутворена українська державна влада розглядала себе як «тимчасову верховну владу революційного часу», що дістала «на час боротьби силу й право управління від першого джерела революційного права – трудящого народу» та робить висновок, що як колись Гетьманат П. Скоропадського «вона постала також у наслідок державного превороту», яким стало антигетьманське повстання [16, с. 216]. Як бачимо, з цього приводу погляди О. Юрченка співпадають з підходами М. Стахіва [5, с. 14-33].

На особливу увагу заслуговують досить лаконічні і, водночас, категоричні висновки О. Юрченка щодо українсько-російських взаємин: «Тактика Москви щодо нового українського режиму, як показали факти, ніколи

не була спрямованою на встановлення з ним нормальних стосунків на базі визнання факту державної самостійності України» [16, с. 219].

Досить ґрунтовно, на відміну від М. Стахіва, О. Юрченко аналізує Варшавський договір 1920 р. між Польщею й Директорією. Використавши науковий доробок І. Мазепи, М. Бережанського, С. Шелухіна та інших дослідників, О. Юрченко подає виклад власного бачення цього аспекту проблеми [16, с. 284-292]. На відміну від С. Шелухіна, який досліджує Варшавський договір як одномоментний акт в історії українського державотворення доби Директорії, причому однозначно негативний, О. Юрченко наголошує, що переговори з Польщею тривали протягом дев'яти місяців, причому «питання визнання УНР як самостійного державного фактору з польського боку принципівих заперечень не зустрічало», а «переговори у Варшаві затягалися, головне, через вимоги польської сторони визнати анексію західних українських земель» [16, с. 286-287]. Правознавець показує, що проміжні документи, зокрема декларація української делегації, українські проекти договору свідчать, що українці до останнього намагались вирішити територіальне питання за етнічним принципом, не поступаючись українськими землями, однак завершальний етап переговорів, який почався в березні 1920 р., «відбувався в умовах, коли український уряд не мав під своїм урядуванням території й частково, на чолі з Головою Директорії, перебував на польських теренах» [16, с. 288]. Отже лише безвихідна ситуація змусила українську делегацію піти на значні територіальні поступки.

Аналізуючи найважливіші пункти договору, зокрема про визнання права України на незалежне державне існування, визнання Директорії за «Верховну Владу Української Народної Республіки» та ін., О. Юрченко, спираючись на науковий доробок попередників, зазначає, що в Договорі повинен був бути ще пункт про те, що «уряд Польської Речі Посполитої не визнає советського українського уряду Раковського й вважає його окупантом і узурпатором» [16, с. 289].

Як бачимо, О. Юрченко розглядав Варшавський договір фактично як останній шанс зберегти українську національну державність, на відміну від С. Шелухіна, який зводив його до своєрідного способу утвердження одноосібної влади С.Петлюрою, вважаючи, що «інтереси Української нації не мають ніякісної потреби в такій концепції. Ціль її з об'єктивного боку – особисті інтереси» [7, с. 18]. Погоджуємось з поглядами О. Юрченка і вважаємо підходи С. Шелухіна щодо Варшавського договору 1920 р. надмірно заполітизованими. «Рятуванням ситуації» називав Варшавський договір і К. Костів, на переконання якого «Директорія УНР силкувалася якнайдовше продовжити тяглість української державності й тому її тактика була дуже еластична» [17, с. 180]. Такої ж точки зору дотримувався і М. Шкільник, який зазначав, що в тодішніх обставинах інших варіантів зберегти державність в українців не було [18, с. 352-354].

В середині 1960-х років вийшло з друку документально-аналітичне видання К. Костіва, в якому виокремлено спеціальний розділ під назвою «Доба Директорії У.Н.Р.» [17, с. 139–181]. В цьому розділі автор подає повний текст та аналізує «політично-державну якість» чотирьох найважливіших на його думку конституційних актів доби Директорії: «Декларацію Директорії УНР з 26-го грудня 1918 р.», «Універсал про Всеукраїнську Соборність Директорії УНР», «Закон про тимчасову владу в УНР Конгресу Трудового Народу України» та «Тимчасовий основний закон «Української Національної Ради у Львові». Щодо останнього документа, то він немає ніякого відношення до діяльності Директорії, причому ні в територіальному відношенні, бо приймався на території ЗУНР, ні в хронологічному, адже на момент його прийняття Директорії взагалі ще не існувало. На нашу думку, цей важливий документ треба було подати в окремому розділі, присвятивши його ЗУНР, але автор, на жаль цього не зробив. Щодо аналітичних оцінок К. Костівим конституційних актів доби Директорії, то, на нашу думку, частина з них є, щонайменше, дискусійними. Наприклад, не можна погодитись з автором, що з прийняттям Декларації від 26 грудня 1918 р., яка «право голосу й участі в державних справах давала тільки трудовій класі населення», УНР ставала правовою державою [17, с. 143], як і з тим, що закони за П. Скоропадського були «видані в інтересах землевласників та володарів капіталу й засобів виробництва», або з твердженням К. Костіва, що Директорія нібито «в соціальній сфері в основі відновила закони Української Центральної Ради» [17, с. 154] та ін.

Щодо «Закону про тимчасову владу в Українській Народній Республіці», ухваленого 28 січня 1919 р. Конгресом Трудового Народу України у Києві, то його оцінка правознавцями діаспори є досить суперечливою. Так, наприклад, якщо С. Шелухін абсолютизує роль Трудового Конгресу в історії українського державотворення, а «Закон про тимчасову владу в УНР» возвеличує до Конституції від 28 січня 1919 р., яка, на його думку, є «єдине джерело походження і єдина основа легальності влади Директорії» [7, с. 11-12], то погляди О. Юрченка, М. Стахіва і К. Костіва не є такими категоричними. Так, на думку К. Костіва, неможливість скликання Трудового Конгресу з огляду на затяжну оборонну війну спонукала до прийняття нестандартних рішень, більше того «творці тимчасової конституції встановили спеціальні норми й надзвичайні приписи в тім перехідному часі, поки зможе відбутися чергова сесія Конгресу», а на підставі «Закону» «Конгрес надавав Директорії тимчасово функції законодавчої влади в ролі малого парламенту» [17, с. 178-179]. В зв'язку з цим, слід зазначити, що категоричні твердження С. Шелухіна про «неправовий» характер актів, прийнятих Директорією після січневого Трудового Конгресу є, на наш погляд, дискусійними і такими, що потребують більш ґрунтовного дослідження.

«Третій стадії наших Визвольних Змагань за державність» присвячено окремий розділ дослідження правознавця М. Шкільника [18]. Як стверджує автор, Директорія «шукала легітимізму своєї влади в скликанні народного представництва в формі Трудового Конгресу України», який «правно оформив верховну владу Української Народної Республіки в той спосіб, що затвердив Директорію в тому самому особистому складі з головою В. Винниченком» [18, с. 339]. На наш погляд, такий дещо легковажний підхід М. Шкільника до проблеми перетворення Директорії з органу повстання проти гетьмана в офіційну законодавчу владу свідчить про його поверхове ознайомлення з документальними матеріалами цієї доби та з науковим доробком своїх попередників. Наприклад, відомий юрист С. Шелухін, аналізуючи «Закон про тимчасову владу в УНР», який він

постійно називає виключно як «Конституція 28 січня 1919 р.», а також інші акти Трудового Конгресу України, констатує, що посади Голови Директорії установлено не було, «члени Директорії головували по черзі, тому й папери підписані одні Петлюрою, другі Винниченком, треті Швецем, як Головою. По цій причині правно ніхто не мав права титулувати себе постійним Головою Директорії, бо такої посади не установлено законом» [7, с. 12].

Вважаємо, що витоки цієї делікатної ситуації сягають 1920 р., коли В. Винниченко випустив тритомник «Відродження нації», в якому неодноразово зазначав, що він був незмінним Головою Директорії аж до виходу з неї в лютому 1919 р. [4, с. 176, 193, 217], а «отаманщина цілковито викреслилась» в період між Вінницею й Кам'янцем, коли «Головний Отаман уже був і головою Директорії, «Верховної Влади», отже вся й військова, й політична влада цілком стала отаманською» [4, с. 287].

Під впливом інформативного матеріалу з амбіційним відтінком, вміщеного у «Відродженні нації», головою Директорії в період після завершення Трудового Конгресу називає В. Винниченка не тільки М. Шкільник, а й деякі інші правознавці з української діаспори, зокрема О. Юрченко [16, с. 235] і К. Костів [17, с. 180]. Проте, як зазначає С. Шелухін, В. Винниченко був головою лише Директорії як «революційної влади», яка склала свої повноваження, оприлюднивши про це перед членами Конгресу спеціальну заяву. Наступні два дні на Конгресі йшла робота над питанням про утворення нового органу влади і тимчасової конституції, і лише 28 січня 1919 р. виникає законна влада – нова Директорія як легальний колегіальний орган влади без установлення посади постійного голови [7, с. 11-12].

Слід зазначити, що ці дискусійні питання отримали певне фрагментарне висвітлення в сучасних дослідженнях українських істориків права, однак ще й сьогодні окремі аспекти проблеми залишаються малодослідженими.

Вихід з друку у 1987 р. монографії Л. Окіншевича став своєрідним узагальненням наукових напрацювань правознавців української діаспори, присвячених державотворчим і правотворчим процесам доби Української революції 1917–1921 рр., зокрема і доби Директорії УНР [19]. Варто зазначити, що дослідник акцентує увагу на двох тенденціях державно-правного оформлення нової української держави: намагання створити свою парламентарну демократичну республіку і тенденція переходу до обмеженої демократії, т.зв. «трудова демократія», чим відвертались від участі у визвольній боротьбі потенційно цінні елементи й можливі прихильники. На думку Л. Окіншевича, «ця боротьба двох державно-правних тенденцій виразно виявилася під час скликання в січні 1919 р. Конгресу трудового народу» [19, с. 309]. Підсумовуючи результати державотворчих потуг досліджуваної доби, автор констатує, що «певна психологічна невідповідність до широких завдань, які ставила перед українськими діячами тодішня доба, є річчю загальною» [19, с. 309].

Таким чином, аналіз наявної літератури з проблеми дає нам підстави стверджувати, що найбільший внесок у вивчення державотворчої діяльності Директорії на сьогодні здійснено саме правниками української діаспори, незважаючи на їх приналежність до прогетманського чи проуєнерівського ухилів, в силу чого окремі тлумачення ними тогочасних подій, деякі положення висновків необґрунтовано суперечливі, грішать упередженістю та відчутним ідеологічним підфарбуванням. Однак, слід враховувати, що ці дослідження були створені ще в повоєнні роки, з обмеженими можливостями у використанні всіх наявних з проблеми документальних джерел, тому багато піднятих в них аспектів залишились малодослідженими.

Щодо сучасного наукового доробку істориків права України з проблеми державотворення і правотворення доби Директорії, то, незважаючи на його значний кількісний показник, більшість праць є розпорощеними по різних збірниках або є складовими більш ширших за тематикою та хронологічними рамками видань. Жодного монографічного чи окремого дисертаційного дослідження, в якому б комплексно висвітлювались та узагальнювались всі головні історико-правові аспекти проблеми, на жаль, на сьогодні ще не створено, хоча, на наш погляд, існує нагальна потреба в такому дослідженні як в науково-теоретичному, так і в практичному сенсі.

Список використаних джерел:

1. Устрій Української Держави. Проекти Конституцій УНР. – Львів, 1920. – 56 с.
2. Ейхельман О. Проект Конституції Основних Державних Законів Української Народної Республіки / О. Ейхельман. – Тарнів, 1921. – 96 с.
3. Лашенко Р. Як обирали Директорію УНР / Р. Лашенко // Календар «Дніпро» на 1923 рік. – Львів, 1922. – С. 7–14.
4. Винниченко В. Відродження нації. / В. Винниченко – Київ – Відень, 1920. – Ч.ІІІ. – 542 с.
5. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. / М. Стахів – Скрантон, 1962. – Т.1. – 272 с.
6. Шаповал М. Велика революція та українська визвольна програма. / М. Шаповал – Прага, 1928.
7. Шелухин С. Варшавський договір між поляками й С.Петлюрою 21 квітня 1920 року / С. Шелухин – Прага: В-во «Нова Україна», 1926. – 40 с.
8. Лозинський М. Галичина в роках 1918 – 1920 / М. Лозинський // Українська революція: Розвідки і матеріали. Кн.5. – Відень, 1922. – 228 с.
9. Чубатий М. Історично-правові основи самостійності та соборності України 1918 – 1919 рр. / М. Чубатий // Правничий вісник. – Нью-Йорк, 1962. – Кн. 2. – С. 3–12.
10. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія / В. Солдатенко. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 1997. – 416 с.
11. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Т.2. Україна між двома силами. / М. Стахів. – Скрантон, 1963. – 248 с.
12. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Т.3. Україна між двома силами. / М. Стахів – Скрантон, 1963. – 276 с.

13. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Т.4. Директорія і Антанта. / М. Стахів. – Скрантон, 1964. – 352 с.
14. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Т.6. Криза на всіх фронтах. / М. Стахів. – Скрантон, 1965. – 247 с.
15. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Т.7. Вихід із кризи. / М. Стахів. – Скрантон, 1966. – 432 с.
16. Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правовому аспекті / О. Юрченко. – Мюнхен, 1971. – С. 215–336.
17. Костів К. Конституційні акти відновленої Української держави 1917–1919 років і їхня політично-державна якість / К. Костів. – Торонто, Канада, 1964. – 186 с.
18. Шкільник М. Україна у боротьбі за державність в 1917 – 1921 роках: Спомини і роздуми / М. Шкільник. – Торонто, 1971. – 366 с.
19. Окиншевич Л. Визвольна боротьба і українська новітня держава та право: [Розділ з книги: Окиншевич Л. Вступ до науки про право і державу. – Мюнхен, 1987] / Л. Окиншевич // Хроніка 2000. – К., 1998. – Вип. 27 – 28. – С. 307–314.

* *Самохвалов Віктор Панасович* – кандидат історичних наук, заслужений юрист України, професор кафедри теорії права та держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

* *Красніцький Андрій Володимирович* – здобувач кафедри історії права та держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

УДК 340.11

Божена Сидорець *

ВТІЛЕННЯ УМОВ ПРАВОМІРНОСТІ ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ У ПРАВА ЛЮДИНИ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена висвітленню процесу втілення умов правомірності втручання держави у права людини в правовій системі України та створенню власної системи принципів зазначеної правомірності.

Ключові слова: права людини, умови правомірності, правова система України.

Сидорець Б.В. Воплощение условий правомерности вмешательства государства в права человека в правовой системе Украины.

Статья посвящена освещению процесса воплощения условий правомерности вмешательства государства в права человека в правовой системе Украины и созданию собственной системы принципов указанной правомерности.

Ключевые слова: права человека, условия правомерности, правовая система Украины.

Sidorets B.V. Embodiment of Conditions of Legitimacy of State Intervention in Human Rights in Ukrainian Legal System.

An article is lighting the process of conditions of legitimacy of state intervention in human rights in Ukrainian legal system and creation of own system of legitimacy principles.

Keywords: human rights, terms of legitimacy, legal system of Ukraine.

Проблемі умов правомірного втручання держави у права людини приділено увагу в працях таких вітчизняних вчених: Д. Бусуйок, А. Зайця, М. Козюбри, В. Котюка, А. Колодія, П. Рабіновича, М. Селівона, М. Хавронюка. Це питання також розглядалося у працях зарубіжних вчених, таких як: Б. Візер, Л. Генкін, О. Лукашева, В. Нерсеянс, К. Роч, А. Шайло та ін.

Мета даної статті полягає у всебічному висвітленню процесу втілення умов правомірності втручання держави у права людини в правовій системі України.

Як відомо, у науковій термінології «*права людини*» – це властивість людської природи, відображення певних вимог, що випливають з умов існування людини, які породжені натуральними законами без участі людини, як їх автора. За своєю організацією та проявами права людини виступають складним об'єктом, що передбачає їх розгляд в контексті певної системи. І саме правова система держави, охоплюючи систему права, систему законодавства, юридичну практику та правову ідеологію становить те ядро правового середовища в якому повсякчас існують та розвиваються суспільні відносини, основа яких – комплекс права та обов'язків людини і громадянина.

Такий стан речей вказує на необхідність розгляду категорії правомірності втручання держави у права людини саме в контексті правової системи того, чи іншого суспільства, та, водночас, унеможливує аналіз явища правомірності втручання держави у права людини поза цією площиною.

Роблячи наголос на сказаному вище варто зазначити, що, на думку, І. Берестовського права людини самі по собі характеризуються певною системністю і їх системний характер передбачає розгляд самого поняття «система». У загальному вигляді можна зазначити, що система (з грец. – ціле, що складене із частинок; з'єднання – органічна сполука), сукупність елементів, які перебувають у відносинах і зв'язках один з одним та утворюють певну цілісність, єдність [1, с. 19].

Для того, аби вникнути у суть процесу втілення умов правомірності втручання держави у права людини варто дослідити особливості правової системи в якій цей процес повинен здійснюватися. Серед таких, ми